

בארות יצחק

"מעשה אבות סימן לבנים"

בראשית פרק כו

(יג) וַיִּגְדַּל הָאִישׁ וַיִּלְךָ הַלֹּחַף וַיָּגֵל עַד כִּי־גָדַל מְאֹד: (יד) וַיְהִי־לּוֹ מִקְנֵה־צֹאן וּמִקְנֵה בָקָר וַעֲבֹדָה רַבָּה וַיִּקְנָצוּ אֹתוֹ פְּלִשְׁתִּים: (טו) וְכָל־הַבְּאֵרֹת אֲשֶׁר חָפְרוּ עֲבָדֵי אָבִיו בְּיַמֵּי אֲבָרָהָם אָבִיו סָתְמוּם פְּלִשְׁתִּים וַיִּמְלְאוּם עָפָר: (טז) וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֶל־יִצְחָק לֵךְ מֵעִמָּנוּ כִּי־עֲצַמְתָּ־מִמָּנוּ מְאֹד: (יז) וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם יִצְחָק וַיִּסֶן בְּגִטְל־גֶּרַר וַיָּשָׁב שָׁם: (יח) וַיָּשָׁב יִצְחָק וַיַּחְפְּרוּ אֶת־בְּאֵרֹת הַמַּיִם אֲשֶׁר חָפְרוּ בְּיַמֵּי אֲבָרָהָם אָבִיו וַיִּסְתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים אַחֲרֵי מוֹת אֲבָרָהָם וַיִּקְרָא לָהֶן שְׁמוֹת כַּשֵּׁמֶת אֲשֶׁר־קָרָא לָהֶן אָבִיו: (יט) וַיַּחְפְּרוּ עֲבָדֵי־יִצְחָק בְּגִטְל וַיִּמְצְאוּ־שָׁם בְּאֵר מַיִם חַיִּים: (כ) וַיְרִיבוּ רְעֵי גֶרַר עִם־רְעֵי יִצְחָק לֵאמֹר לָנוּ הַמַּיִם וַיִּקְרָא שְׁם־הַבְּאֵר עֵשֶׂק כִּי הִתְעַשְׂקוּ עִמּוֹ: (כא) וַיַּחְפְּרוּ בְּאֵר אַחֲרָת וַיְרִיבוּ גַם־עָלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ שְׁטָנָה: (כב) וַיַּעֲתֶק מִשָּׁם וַיַּחְפֹּר בְּאֵר אַחֲרָת וְלֹא רָבּוּ עָלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ רְחֹבוֹת וַיֹּאמֶר כִּי־עָתָה הִרְחִיב יְלִנְקָה לָנוּ וּפְרִינוּ בְּאֶרֶץ: (כג) וַיַּעַל מִשָּׁם בְּאֵר שָׁבַע:

רמב"ן

(כ) ויקרא שם הבאר עשק - יספר הכתוב ויארץ בענין הבארות, ואין בפשוטי הספור תועלת ולא כבוד גדול ליצחק, והוא ואביו עשו אותם בשוה, אבל יש בדבר ענין נסתר בתוכו, כי בא להודיע דבר עתיד. כי "באר מים חיים" ירמוז לבית אלהים אשר יעשו בניו של יצחק, ולכן הזכיר באר מים חיים, כמו שאמר (ירמיה יז יג) מקור מים חיים את ה'. וקרא הראשון עשק, ירמוז לבית הראשון אשר התעשקו עמנו ועשו אותנו כמה מחלוקות וכמה מלחמות עד שהחריבוהו. והשני קרא שמה שטנה, שם קשה מן הראשון, והוא הבית השני שקרא אותו כשמו שכתוב בו (עזרא ד ו) ובמלכות אחשורוש בתחילת מלכותו כתבו שטנה על יושבי יהודה וירושלם, וכל ימיו היו לנו לשטנה עד שהחריבוהו וגלו ממנו גלות רעה. והשלישי קרא רחובות, הוא הבית העתיד שיבנה במהרה בימינו והוא יעשה בלא ריב ומצה, והאל ירחיב את גבולנו, כמו שנאמר (דברים יט ח) ואם ירחיב ה' אלהיך את גבולך כאשר דבר וגו' שהוא לעתיד. וכתוב בבית השלישי (יחזקאל מא ז) ורחבה ונסכה למעלה למעלה, ופרינו בארץ, שכל העמים יעבדוהו שכם אחד:

כלי יקר

ויחפרו עבדי יצחק בנחל וימצאו שם באר מים חיים. כתב הרמב"ן וכן בספר תולדות יצחק וכן בספר מנורת המאור, לפי שכל מה שאירע לאבות היה סימן לבנים על כן מצאו מקום לדרוש כל עניני בארות אלו על שלושה בתי מקדשים שנקראו באר מים חיים, כי כשם שעשו מריבה על שני בארות, והשלישי קרא רחובות, כך במקדש ראשון ושני עשו האומות מריבה עם ישראל עד שהחריבוהו אבל השלישי שיבנה במהרה בימינו קרא רחובות:

ואוסיף אני משלי להרחיב פרטי הענינים שיסכימו עם דרוש זה, ובו יתורץ מה שנאמר כי עתה הרחיב ה' לנו ופרינו בארץ. כי כפי הנראה שמאמר ופרינו בארץ אינו טעם ללשון רחובות, על כן ארחיב בו הדיבור בפרטי הענינים שכולם מתאימים עם מה שקרה לנו ומה שיהיה באחרית הימים. כי ידוע מה שאמרו חז"ל (יומא ט ב) שבבית ראשון היה מצה ומריבה ושנאת חנם בין נשיאי ישראל שנקראו רועים, כמו שנאמר (ירמיה כג ד) והקימותי עליהם רועים. ונחרב הבית בסיבת המריבה שהיתה בין מלכי ישראל ומלכי יהודה. ובבית שני היתה מידת השנאת חנם בין כל ישראל כי פשה הנגע בכולם עד לאין מרפא. ועל כן כתיב בבאר ראשון ויריבו רועי גרר עם רועי יצחק, לרמוז גם לעתיד שתהיה מריבה בין רועי ישראל, ואגב גררא רבו גם רועי האומות עם ישראל. על כן קרא שם הבאר עשק כי התעשקו עמו, כי יש הבדל בין שנים המתקוטטים על דבר איזה עסק שביניהם, לבין שנים המתקוטטים בחנם על לא דבר כמנהג דורינו, וזה ההבדל בין בית ראשון לשני כי השנאה שהיתה בין רועי ישראל בבית ראשון היתה על עסק המלכות, כי נחלקה מלכות ישראל, וטבע הענין נותן שאין מלכות נוגעת בחברתה, על כן חשב כל אחד מהם שחבירו נכנס בגבולו, ועל ידי עסק זה רבתה המשטמה ביניהם. אבל השנאת חנם של בית שני, היה בחנם על לא דבר, כי אפילו הפחותים היו שונאים זה לזה על לא דבר, כי על כן נקראת שנאתם שנאת חנם אף על פי שלא היה לאחד שום עסק עם חברו, ואין זה כי אם רוע לב והשטן היה מרקד ביניהם להכשילם

זה בזה, כי מצא אלהים עוונם ממקום אחר על כן הסיתם זה בזה למצוא עוונו לשנוא. לכך ויחפרו באר אחרת ויריבו גם עליה ויקרא שמה שטנה לא הזכיר במריבה זו הרועים, רמז למריבת בית שני שהיתה בכל ישראל על כן קראוה שטנה כי לא מצאו סיבה אל דברי ריבותם, כי אם מה שהיה ודאי השטן מרקד בין קרניהם אשר בהם ינגחו זה לזה, כמו שנאמר (ויקרא כו לז) וכשלו איש באחיו: ובבאר השלישי לא רבו עליה, כי בית המקדש השלישי יבנה על ידי מלך המשיח, שנאמר בו (ישעיה טו) למרבה המשרה ולשלום אין קץ, כי אך שלום ואמת יהיה בימיו. על כן נקרא רחובות כי אז ירחיב ה' את גבולם, כי בזמן שהמריבה מצויה או שני עברים נצים, אף בהיותם בעיר גדולה כאנטוכיא לא נשא אותם לשבת יחדיו, ואף במקום רחבת ידיים מאד צר להם המקום ולא יסבלם, כאשר בעווננו עוד היום מנהג זה מצוי בינינו. ובהיפך זה בזמן ששלום על ישראל אף על פי שפרינו בארץ, ויהיו הדרים עליה רבים עד מאד, מכל מקום רחבת ידיים להם ואין צר להם כדמסיק במסכת סנהדרין (ז א) כד הוה רחמימתין עזיזא אפותיא דספסירא הוה שכיבון, השתא דלא סגי רחמימתין פוריא בת שיתין גרמידי לא סגי לן, על כן נאמר כי הרחיב ה' לנו, אף על פי שפרינו בארץ ויהיו הדרים עליה רבים מכל מקום הארץ לפנייהם רחבת ידיים. ועוד שמצינו בבית שני שמחמת המחלוקת יצאו שלמים וכן רבים מן הארץ מרעת יושבי בה, על כן אמר שבזמן מציאות השלום ופרינו בארץ כי לא יצטרכו לצאת מתוכה:

רש"ר הירש

(טו) הם קינאו בנכרי שמבית אברהם: מיד אחרי מות אברהם, עוד בטרם התגורר ביניהם יצחק, סתמו את הבארות מתוך שמחה לאיד גרידא, אם כי הן מהוות ברכה לרבים בכל מקום שהן. קנאה זו פותחת שורה של מאורעות, המציינים את השלב החדש שהחל עם יצחק. אברהם עם כל עשרו, ועם היותו גם הוא גר בקרב העמים, רכש לו כבוד בעצם אישיותו, עד כי כ"נשיא אלהים" התהלך בקרבם, ללא קנאה וללא צרות עין. פעם אחת התעוררה איבה דומה, שהוכחשה מיד על - ידי המלך (לעיל כא, כו). עם יצחק פתחה הגלות, החלה להתגשם בשורת "כי גר יהיה זרעך" (לעיל טו, יג). אושרו של יצחק הועם על - ידי קנאה וצרות עין מטרידה, ויעקב כבר התהלך כעבד גמור. הרי אלו שלש דרכים לעמידת בית אברהם כגר בקרב העמים: כעבד, כגדול המעורר קנאה, וכנשיא נערץ. הברית האלהית הגנה עליהם בכל דרכי עמידתם ובכל תהפוכות גורלם, ונתגלתה אפוא לא רק כברית עם אברהם, עם יצחק ועם יעקב, אלא: כברית אברהם, ברית יצחק וברית יעקב (ע"י ויקרא כו, מב). בכיטוי זה האבות אינם אישים, אלא סוגים שונים של התגלות כוחה של הברית האלהית, כפי שבאה לידי גילוייה השונים בחיי כל אחד מהאבות.

עתידה הגלות להביא את בניהם לידי חירותם האחרונה, זו שאין אחריה עבדות, והיא תפתח אפוא בכון הפוך, בקו עולה והולך, ובכל שלב תתגלה הברית. תחלה: "ברית יעקב", שנות המבחן בדמות עבד, בהן תעמוד לנו הברית האלהית בצרה ומצוקה, שלב זה הגו - אולי - כבר מאחורינו. בכבוד מזהיר עמדנו במבחן "יעקב", "יאה עניותא ליהודאי" (חגיגה ט ע"ב), - עתה עומדים אנו בפני מבחן השלב השני, "ברית יצחק": להתהלך חפשים ועצמאיים בקרב הגויים, לא להירתע מפני ניגוד וקנאה, לקיים את צוואתו של אברהם, גם אחרי שקורא לנו דרור, מתוך בטחון מלא בברית ה', שתגן עלינו מפני קנאה וצרות עין: הרי זה ממבחני הגלות, שעוד עלינו לעמוד בהם. רק אחר - כך נוכל לצפות לשלב האחרון של הגלות, בו נרכוש את כבוד הגויים והכרתם, לא למרות היותנו יהודים, אלא בגלל היותנו יהודים, בו נתהלך בין הגויים בגאון כאברהם, "נשיא אלהים": "ברית אברהם". אז הגויים עצמם ישיבו אותנו אל נחלתנו הראשונה, - "והביאו את כל אחיכם מכל הגוים מנחה לה" (ישעיה סו, כ) - וההיסטוריה תגשים את הנבואה הישנה, בה עוד לפני אלפים בשנים הותוותה התכנית לגלות ולגאולה: "וזכרתי את בריתי יעקוב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכר והארץ אזכר".

שם משמואל בראשית פרשת תולדות שנה תרעה

ונראה דהנה במדרש (פ' ס"ד) כמה בארות חפר אבינו יצחק בבאר שבע, ר"י אומר ארבע כנגד כן נעשו בניו ארבעה דגלים במדבר, ורבנן אמרי חמש כנגד חמשה ספרי תורה וכו'. וכבר פירשנו דברי המדרש ולא נשנה אלא בשביל דבר שנתחדש בו. דהנה כ"ק אבי אדמו"ר זצלה"ה הגיד בענין הבארות עפ"י דברי חובת הלבבות בפסוק מים עמוקים עצה בלב איש, שכמו המים מציאותם בבטן הארץ מאז ומעולם אלא שהאדמה מכסה עליהם וצריכין רק לסלק את האדמה ויתגלו המים ממילא. כן העצה תמיד מצוי בלב איש אלא שהחומר מכסה בפני העצה ובסילוק החומר מתגלה העצה שבלבבו ממילא, וזה עצמו ה' ענין חפירת הבארות לפועל דמיוני לזרעם אחריהם שיה' בכחם לסלק החומר ותתגלה העצה שבלבבם ממילא, עכ"ד:

יש להוסיף בזה דברים עפ"י סיום הכתוב ואיש תבונות ידלנה, היינו אף שהמים היו מצויים בבטן הארץ גם מקודם אלא שהיו בשפל המקום, ולאחר סילוק האדמה שעל גביהם לא לבד שנתגלו במקומם אלא שנובעים ונגבהים למעלה מהמקום שהיו קודם, וכעין שמצינו שעלו מעצמן לקראת אברהם ולקראת רבקה, כן העצה שבלב איש שבסילוק החומר נתגלה העצה, ולא עוד אלא שהעצה עצמה מתוספת בתוספת מעלה, כי אין דמיון השכל הטבעי לשכל הניתוסף הנקרא בפי המחקרים שכל הנקנה. וזהו מים עמוקים עצה בלב איש, היינו שיש בלב איש עצה במציאות כנ"ל, ועוד זאת ואיש תבונות ידלנה, היינו לא לבד שמגלה אותה אלא שמעלה אותה העצה ומגביה אותה מלשון (ישעי' ל"ח) דלו עיני למרום, וזה שנזכר שם זה לשאיבת המים. ולשני דברים אלו היתה הפירת הבארות לאבות לפועל דמיוני, היינו שבסילוק החומר נתגלה העצה שישנה במציאות מכבר בלב האיש, ועוד שנתוספה עצה בתוספת מעלה אשר השכל הטבעי שהי' במציאות מקודם הי' כערך גוף לערך שכל, נגד השכל הנקנה שהוא כמעין הנובע:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן רצח

סעיף א

מברך על הנר: בורא מאורי האש, אם יש לו וא"צ לחזור אחריו. וה"מ במוצאי שבת, אבל במוצאי יום"כ י"א שמחזיר אחריו.

משנה ברורה סימן רצח ס"ק א

מברך על הנר וכו' - משום דתחלת ברייתו הוי במו"ש כדאמרינן בפסחים דף נ"ד במו"ש נתן הקדוש ברוך הוא דעה באדה"ר וטחן ב' אבנים זו בזו ויצא מהן אור ...

רש"י הירש שמות פרק לה

"לא תבערו אש וגו'". הבערת אש אינה לכאורה פעולה יוצרת אלא פעולה הרסנית. מאידך, דווקא הוצאת האש המלאכותית היא הכוח המביא ומבטיח לאדם את שלטונו האמיתי על העולם הגשמי. רק על - ידי האש עושה לו האדם את כלי - מלאכתו וחודר אל תוך תוכם של החומרים, מפרידם ומעצבם. לפיכך אנחנו מבינים, מדוע הוציא הכתוב את ההבערה, כסוג של מלאכה, מכל שאר אבות המלאכות. כלומר הבערה היא דוגמה לכל שאר המלאכות...

מלכים א פרק ג

(טז) אָז תְּבַאֲנָה שְׁתֵּים נָשִׁים זָנוֹת אֶל־הַמֶּלֶךְ וּמַעֲמֹדָהּ לַפְּנִי: (יז) וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הָאֶחָת בִּי אֲדֹנָי אֲנִי וְהָאִשָּׁה הַזֹּאת יִשְׁבֹּת בְּבֵית אֶתְךָ וְאֶלֶךְ עִמָּה בְּבֵית: (יח) וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לַלֶּחֶמֶי וַתֵּלֶךְ גַּם־הָאִשָּׁה הַזֹּאת וַאֲנִיחֶנּוּ יַחְדָּו אֶיִן־וְאֶמְלֹךְ אִתָּהּ בְּבֵית זִלְתִּי שְׁמִים־אֲנִיחֶנּוּ בְּבֵית: (יט) וַיָּמָת בַּיּוֹם־הַהוּא הַזֹּאת לְיֵלֶה אֲשֶׁר שָׁכְבָה עִלָּיו: (כ) וַתִּקַּם בְּלוֹד הַלַּיְלָה וַתִּקַּח אֶת־בְּגֵי מַאֲצְלֵי וַתִּמְתָּד לַשֶּׁנָּה וַתִּשְׁפִּיבֶהוּ בְּחִיקָה וְאֶת־בְּגֵה הַפֶּת הַשְּׂפִיכָה בְּחִיקָה: (כא) וַאֲקַם בְּפִקֵּר לְהִינִיק אֶת־בְּגֵי וַתִּהְיֶה־מֵת וַתִּבְוֹגֵן אֵלָיו בְּפִקֵּר וַהֲגִה לֹא־הִגִּה בְּגֵי אֲשֶׁר יִלְדְּתִי: (כב) וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הָאֶחָת לֹא כִי בְּגֵי הַסִּי וּבְגֵה הַמֶּת וְנָאת אֶמְרֶת לֹא כִי בְּגֵה הַמֶּת וּבְגֵי הַסִּי וַתִּדְבַּרְנָה לַפְּנֵי הַמֶּלֶךְ: (כג) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ זֹאת אֶמְרֶת זֶה־בְּגֵי הַסִּי וּבְגֵה הַמֶּת וְנָאת אֶמְרֶת לֹא כִי בְּגֵה הַמֶּת וּבְגֵי הַסִּי: פ (כד) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ קִחוּ לִי־חֶרֶב וַיָּבֹאוּ הַחֶרֶב לַפְּנֵי הַמֶּלֶךְ: (כה) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ גִּזְרוּ אֶת־הַיֶּלֶד הַסִּי לְשִׁנָּיִם וַתִּגְזְרוּ אֶת־הַיֶּלֶד הַסִּי לְשִׁנָּיִם וַתִּגְזְרוּ אֶת־הַסִּי לְאֶחָת: (כו) וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־בְּנָה הַסִּי אֶל־הַמֶּלֶךְ כִּי־נִקְמְרוּ בְּחַיֵּי עַל־בְּנָהּ וַתֹּאמֶר בִּי אֲדֹנָי תְּנוּ־לָהּ אֶת־הַיֶּלֶד הַסִּי וְהַמֶּת אֶל־תְּמִיתָהּ וְנָאת אֶמְרֶת גַּם־לִי גַם־לָהּ לֹא יִהְיֶה גִזְרוּ: (כז) וַיִּשַׁן הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר תְּנוּ־לָהּ אֶת־הַיֶּלֶד הַסִּי וְהַמֶּת לֹא תְמִיתָהּ הִיא אִמּוֹ:

חיים שייך (עיתונאי מקור ראשון)

אין לנו ארץ אחרת, גם אם יש פראי אדם שמנסים להבעיר את אדמתנו תחתינו... פירומונים שטופי שנאה, זדון ורשעה כלפי בני האדם, בעלי חיים והטבע כולו, שורפים את כל הנקרה בדרכם. המציתים עלובי הנפש מתעלמים מעובדת יסוד - עם ישראל כולו, ברגעי ניסיון ומבחן, מגלה את כוחותיו הטמירים האינסופיים, כוחות שהותירו אותו על בימות ההיסטוריה נגד כל הסיכויים. כולם מתאחדים מחזקים איש את רעהו, מושיטים יד לעזרה וחושפים את תעצומות הנפש לעין כל. כל מי שראה את המאמצים הכבירים של לוחמי האש, אנשי המשטרה ופיקוד העורף ואזרחים מהשורה, משוכנע שהטרור לעולם לא ינצח... המילים עיר ויער מורכבות מאותן אותיות, אך יש ביניהן מרחק רב. באלפיים שנות גלות נאלצו היהודים להיות עירוניים. אומות העולם הרחיקו אותנו מהיערות ומהטבע. כשראשוני העולים הגיעו הם מצאו כאן

שממה. במאמצים ניכרים ובהשקעות עצומות הפרחנו שממות. הכרמל היפה בהרים וירושלים שהרים סביב לה, שינו את פני המולדת. בצילומי לוויין מהחלל אפשר לראות בלילה את ארץ ישראל זוהרת ואת סביבתה חשוכה. אותם אלה שמבעירים יערות לא מחוברים כלל לארץ הזו. היא אינה שלהם ולעולם לא תהיה. מי שטוען לזכויות בה ובו בזמן מבעיר אותה, משקר במצח נחושה. לא יעזור להם "כי לישראל עמך נתתה באהבה לנחלה....כי באש החרבתה ובאש אתה עתיד לבנותה". את שנשרף – נבנה, את שנהרס – נקים, היערות שוב ילבלבו.....

מלבי"ם

וישב יצחק. לדעתי הבארות שזכר בפסוק ט"ו היו בגרר עצמו, שלא סתמום פלשתים עד עתה כי היו צריכים להם, רק עתה סתמום כשראו שיצחק משתמש בהם כדי שיהיה יצחק מוכרח לצאת...וע"כ קרא שמה שטנה שלא היה בזה עשק וטענות רק שעמדו לשטן להם כלא שום טענה